

UVOD

Većina je istaknutih hrvatskih književnih povjesničara i teoretičara na ovaj ili onaj način dotaknula ili raspravila pitanja konstitutivnih čimbenika nacionalne književnosti XIX. stoljeća, nakon čega se došlo i do nekih usuglašanih stavova o tome da su osnove na kojima je sa/građena zgrada tzv. novije hrvatske književnosti: narodna književnost (usmena tradicija), dubrovačka renesansna i barokna književnost i europski (slavenski) romantizam (usp. primjerice Flaker, 1968). Ipak, premda u nekim radovima, primjerice Ive Frangeša (1964; 1970), nalazimo temu književnog kanona, osim pitanja recepcije književnosti i književne kritike koje je problematizirao Antun Barac (1950; 1960), nekih aspekata ove teme koji se tiču studija književne periodike kojom se bavi Vinko Brešić (2005) ili teorijske razrade ovog i srodnih pojmova na leksikonskoj razini (Biti, 2000: 245-247), problem oblikovanja književnog kanona uopće, a pogotovo kad je riječ o književnoj periodici, ostao je do danas izvan znanstvenog interesa kod nas. S druge strane, u drugim je kulturnim sredinama oblikovanje književnog kanona (*canon formation*) otkriveno kao posebno intrigantna tema već osamdesetih godina XX. stoljeća, kada se rasplamsala tzv. rasprava o kanonu (*canon debate*) u koju su se uključili ponajprije predstavnici angloameričke znanstvene zajednice poput Roberta Hallberga (1984), Barbare Herrnstein Smith (1988), Johna Guilloiryja (1993), Harolda Blooma (1994) ili Peggy Kamuf (1997), ali i predstavnici njemačkog akademskog miljea poput Alaide i Jana Assmana (1987), Renate von Heydebrand (1988), Simone Winko

(zajedno s Heydebrand, 1996) ili Stefana Neuhausa (2002). Recentni radovi poljskih znanstvenika, okupljeni u zborniku radova koji je 2005. godine uredila Maria Dąbrowska-Partyka, pokazuju da je i domaća (postjugoslovenska) književnost izazovno područje za istraživanje dinamike nastanka i održanja književnog kanona. Za razliku od ranijih radova u kojima je postojanje kanona književnih tekstova promatrano kao po sebi zadana posljedica/cilj proučavanja književnosti, ovi noviji radovi problematiziraju i historiziraju okolnosti njegova nastanka. Ne radi se nužno o podrivanju postojećeg kanona, kao što to rade autori poput B. Herrnstein Smith ili P. Kamuf, već prije svega o propitivanju okolnosti strategija njegova oblikovanja i održavanja, postavljanju pitanja ideološke uvjetovanosti stavova na kojima se zasniva i koje proizvodi. Kanon velikih knjiga počiva na estetskom sudu i umjetničkoj vrijednosti djela, no, on je, kako se pokazalo, u manjoj mjeri uvjetovan umjetničkom vrsnošću odabranih djela, a više politikom moći, kako je definira Michael Foucault (1994: 65-66). Drugim riječima, kanon se oblikuje prema ideologiji, političkim interesima i vrijednostima elitne klase (P. Bourdieu, 1993; 2002) koja je opisana kao bijela, muška i europska. Taj se opis može uvjetno prenijeti i na projekciju interesa i vrijednosti koje domaća vladajuća građanska klasa upisuje u nastanak hrvatskoga književnog kanona. Uvjetno, jer je tzv. hegemonija kanona ili dinamika njegova nastanka u hrvatskoj kulturnoj sredini predodređena percepcijom vlastite rubnosti. Zamišljan bilo kao *antemurale christianis* ili kao most između Istoka i Zapada, južnoslavenski je prostor s jedne strane uvjetovan implicitnim orijentalizmom u kojem se vlastita civiliziranost gradi nauštrb barbarskih istočnih susjeda, a s druge strane eksplicitnim okcidentalizmom, koji podupire osjećaj ugroženosti, manje vrijednosti i izloženosti asimilaciji civiliziranih zapadnih susjeda¹. Od te je zasnivajuće traume nacionalnog iden-

---

¹ Detaljnije o Hrvatskoj kao predziđu kršćanstva u Rapacka, 2002: 70-71, o orijentalizmu u Said, 1999, o balkanizmu u Todorova, 1998. i Bjelić i Savić, 2002.

titeta moguće pratiti niz protuaktivnosti vlastitog legitimiranja, među kojima prednjači rad na nacionalnom pamćenju kroz opću i književnu povijest i književni kanon. Tako Vatroslav Jagić u “Viencu” 1869. godine piše o potrebi da se podignu snažne zidine (bedemi) kako bi se od tuđe (kulturne) prevlasti obranila još neizdiferencirana domaća kultura. Godinu dana nakon njega, iz iste perspektive Vladimir Mažuranić ponavlja zahtjev, navodeći kako se svi europski narodi trude uzdići znanje i umjetnost, dok naša tužna domovina zaostaje: “svi nas prestižu; vrieme leti, ini narodi s njimi, a mi: driemamo”.² Snaga drugih, ponajprije Nijemaca, doima se prijeteće, pa u Mažuranićevu tekstu vidimo nešto drugačiji pogled na ono što se obično prihvaća kao Goetheova optimistična misao o poticajnom međudjelovanju različitih kultura i njihovu optimalnom spoju u korpusu svjetske književnosti. Nasuprot zamišljenoj ravnopravnosti pojedinih kultura i njihovih kantskih predstavnika u svjetskom, anacionalnom umjetničkom Parnasu otvara se perspektiva izolacije, inferiorizacije i kulturne dominacije – imperijalizma jakih i reprezentativnih. Dvadeset godina nakon Mažuranićeva teksta, nakon što su slavenske književnosti stasale, dobivaju i vlastiti legitimitet u književnim povijestima poput Pypinove i Spasovićeve (1880)³ ili Karplesova

---

O okcidentalizmu usp. tekst G. Piterberga *The Tropes of Stagnation and Awakening in Nationalist Historical Consciousness. The Egyptian Case*, <http://www.ciaonet.org/book/jankowski/jank03.html>, objavljen i u: *Rethinking Nationalism in the Arab Middle East*, ur. Israel Gershoni & James Jankowski, Columbia University Press, 1997. Zatim rasprave i sažetke s međunarodnog znanstvenog skupa: *Okcidentalizam ili “slike” koje Istok projicira na Zapad*, održanog na Sveučilištu u Sofiji, 4-5. svibnja 2005: http://c18.slovar.org/occidentalism/index_en.htm. Prva istraživanja predstavljena u *Occidentalism: Images of the West*. Ur. James G. Carrier. Oxford: Clarendon Press, 1995., prikazao Christopher Alan Perrius (University of Chicago) u “Jupert. A Journal of Postcolonial Studies”, College of the Humanities and Social Sciences North Carolina State University, 1997, V. 1, br. 1.

² Vladimir Mažuranić: Književnosti i sloboda, “Vienac”: II (1870): 44: 696-701.

³ Aleksandar Nikolajević Pypin i Vladimir Danilović Spasovič su na ruskom 1880. podine objavili povijest slavenskih književnosti koju je na njemački preveo Trau-

zamašnog pregleda svjetske književnosti (1890-1892)⁴. Upravo je u ovom zadnjem, prepunom površnosti i netočnosti u prikazu hrvatske književnosti, Milivoj Šrepel detektirao ponižavajući tretman vlastite kulture u očima zapadnjaka. U kritici objavljenoj 1892. godine u "Viencu", zaključuje: "Pisac je valjda držao da je i ovo nekoliko milostivih riječi previše o književnosti 'barbarskoga' naroda hrvatskoga. Nije druge, nego da kleknemo i poljubimo milostivu ruku čestitoga Nijemca, koji je sa svoje visine svrnulo okom i na nas, jadne crve!"

Legitimacija vlastitoga kulturnog identiteta, trajnosti i prepoznatljivosti bili su jedan od osnovnih motivatora rada na autonomizaciji⁵ domaće književnosti i oblikovanju pripadajućeg kanoana. Strategije i dinamika tog rada mogu se, držim, najuvjerljivije

gott Pech, čime je postala šire dostupna. Autorizirani prijevod izišao je u Leipzigu, 1883-1884.

⁴ Riječ je o knjizi Gustava Karplesa *Allgemeine Geschichte der Litteratur: von ihren Anfängen bis auf die Gegenwart*, Berlin: Grote, 1891. Na dodatnim podacima zahvaljujem Ivani Brković koja ju je pronašla u bečkoj knjižnici.

⁵ Termin, sukladno kasnije navedenim autorima, od P. Bourdieua do S. Winko i R. von Heydebrand, shvaćam prije svega u opsegu kojim se opisuje razgraničavanje književnosti kao polja djelovanja od drugih društvenih jedinica, o čemu će kasnije biti više govora. Time se značenje ovog pojma odvaja od onog koje bi mu pripadalo u horizontu teorije recepcije ili trijade fiktivno/imaginarno nasuprot realnom koju uvodi Wolfgang Iser. Njegova "fenomenologija čitanja", shvaćena u okviru hermeneutičke paradigme, nasuprot verbalizacijskom činu (implicitnog) autora postavlja dekodirajuću aktivnost (implicitnog) čitatelja čime se intencionalno oblikuje prostor fiktivnog, jasno odijeljenog od realnog, "vantekstualnog" svijeta. Treći dio trijade, imaginarno, uvedeno je kao prazna varijabla ili tamno mjesto koje s jedne strane funkcionira kroz "dnevne irealizacije" u najširoj zajednici, ali i kao posrednik u umjetnički intendiranom fiktivnom uobličavanju. "Dvostrukost književnog fiktivnog" (odnosno, ono po čemu se on razlikuje od područja realnog i imaginarnog) kod njega, upućuje Birgit Nübel (2000: 462-463), treba razumjeti kao "irealizaciju realnog" i "postajanje realnim onog imaginarnog". Ono fiktivno u književnom tekstu se, pokazuje autorica, kao "intermedijum" između imaginarnog i realnog, sastoji od sljedećih "činova fingiranja":

1. selekcija, kao dekompozicija ne-fiktivnih elemenata realnosti, uzrokuje (paradigmatiku) irealizaciju okruženja teksta; 2. kombinacija tekstualnih elemenata

vidjeti kroz književnu periodiku devetnaestog stoljeća, i to ne samo zbog njezina dominantnog položaja u vrijeme slabo razvijene knjižarske industrije (Barac, 1964: 55; Šicel, 2004: 61-72), već i zbog tom mediju (Brešić, 2005: 67) inherentnog načina čuvanja kulturnog pamćenja. Stoga glavnina zanimanja u ovoj knjizi počiva na reperkusijama proizvodnje književnog kanona specifičnima za časopisni medij i dano razdoblje. U njemu će, daleko od ambicije obuhvatnog prikaza književne produkcije, kritike, historiografije ili izdavaštva, biti izdvojeni osnovni pokretači koji, upravo iz tih područja, discipliniraju rad na književnom kanonu. Pri tome će se, sukladno posredničkoj ulozi kojom književni časopisi lavičaju između različitih diskurzivnih područja, naznačiti utjecaj književnih i političkih institucija na proces oblikovanja kanona te, kroz navedeno, razmotriti kriteriji odlučujući za onodobnu profilaciju autora koji su i danas prepoznatljivi (primjerice Ivan Mažuranić ili August Šenoa), kao i onih koji su danas daleko od uobičajenog pojma književnog kanona (Ivan Trnski, August Harambašić, Đuro Arnold, Franjo Marković).

Kako će se vidjeti, za sam su proces odlučujuće instance povlaštenih čitatelja, književnih kritičara i povjesničara, koji će uve-

---

stvara unutartekstualna povezivanja (na sintagmatskoj ravni) i uzrokuje međusobno izealiziranje semantičkih prostora; 3. samorazotkrivajući karakter fikcije (na primjer, preko signala za fikciju) uzrokuje izealizaciju recipijentovog stava prema svijetu predstavljenom po principu "kao da" i, po Iseru, postaje presudni kriterij za diferencijaciju književno fiktivnog od fikcija uobičajenog životnog okruženja. Upravo se na ovom mjestu, piše Nübel, može kritizirati Iserova pozicija. Naime, "pod pretpostavkom da književni tekst ne može da se poistoveti sa svojom fiktivnošću i da fiktivno predstavlja takoreći samo jednu komponentu književnog teksta, takozvani 'karakter samorazotkrivanja' književnog teksta ne može biti prepoznat kao diferencijalno obeležje fiktivnog, pošto se i u primeni signala fikcije radi o specifično novovekovnom, to jest dijahrono i dijatopski ograničenom fenomenu koji počiva na odgovarajućim žanrovskim konvencijama". Slična vrsta ograničenja može se nazrijeti i kroz kasnije predstavljene teorije kanona, nastale u postboudieovskim istraživanjima, no s tom razlikom što je njihova historijska uvjetovanost sastavni dio njihove teorijske eksplikacije.

like, premda ne i do kraja, odlučivati o statusu pojedinih autora i djela. Kako je ustvrdio Ivo Frangeš (2005: 93): “Čak bi se i povijest hrvatske znanosti o književnosti dala napisati s obzirom na proučavanje i kritiku reprezentativnih djela: Marulićeve *Judite*, Gundulićeve *Osmana*, pučke balade *Asanaginica*, i dakako Mažuranićeve romantične pjesni. Kao što je i prirodno, vrijednost i značenje njihovo još uvijek nisu iscrpljeni, iz jednostavnoga razloga što se umjetničko djelo – svojom životnošću – odupire shematiziranim sudovima i mrtvim klasifikacijama.”

Polazište iz kojeg je pokrenut rad na ovoj knjizi, zasnovan na istraživanju književne periodike⁶ i proučavanju zakonitosti oblikovanja književnog kanona, djelomično se podudara s navedenom tvrdnjom. Smatram, naime, da su proučavanje i kritika reprezentativnih djela, kako ih razumije Frangeš, okosnica povijesti hrvatske znanosti o književnosti. No, za razliku od njega koji u tim reprezentativnim djelima prepoznaje nepromjenjivu umjetničku esenciju koja ih čini živima usuprot svim proučavanjima, “shematiziranim sudovima i mrtvim klasifikacijama”, držim da upravo ta proučavanja i kritike omogućuju nastanak i održanje reprezentativnih djela – književnog kanona. Metodološki, pristupajući časopisima kao specifičnom kulturalnom žanru i mediju u kojemu je nastajala tzv. novija hrvatska književnost (Brešić, *ibid*), referirajući na spomenute autore i tekstove koji su, polazeći uglavnom od Bourdieuove teorije polja, ukusa i habitusa, razradili probleme oblikovanja kanona u drugim kulturnim sredinama, te nastavljajući prethodna vlastita istraživanja (Protrka, 2002, 2006, 2006a), na zadanom ću korpusu razmotriti mehanizme uspostavljanja književnosti kao institucionalne prakse i, s time u vezi, složene mehanizme koji su utjecali na oblikovanje književnog kanona. Polazeći, dakle, od pretpostavke da je rad na književnom kanonu povijesno

---

⁶ Polje književne periodike 19. stoljeća postalo mi je dostupno kroz suradnju na dvama projektima prof. Brešića, unutar kojih je objavljena pozamašna *Bibliografija hrvatskih književnih časopisa 19. stoljeća* (2006).

uvjetovan proces čije pojedine faze možemo najjasnije pratiti kroz hrvatsku književnu periodiku kao medij koji posreduje između tada nastajućeg književnog polja i drugih društvenih područja, u ovom ću radu izložiti osnovne pojmove, probleme i faze rada na nacionalnom književnom kanonu kako su zadani dinamikom, strukturom i poljem utjecaja književnih časopisa.

U prvom će poglavlju biti naznačene osnovne teorijske postavke i pitanja koje je potaknula rasprava o kanonu: pitanja evaluacije književnog djela, ekstrinzične ili intrinzične vrijednosti djela, međuovisnost projekcija nacionalne i svjetske književnosti, učinak integracije i raslojavanja koji stvaranje kanona ima na neku zajednicu, te teorijska, povijesna i metodološka važnost časopisa u procesu oblikovanja nacionalnoga književnog kanona. Drugo, središnje poglavlje knjige, slijedeći proces autonomizacije književnog i kulturnog polja, kako ga definira Bourdieu, predstavlja osnovne strategije oblikovanja kanona u hrvatskim književnim časopisima devetnaestog stoljeća. Zasnivanje samog područja može se pratiti kroz književne časopise prve polovine stoljeća u kojima se definiraju izbor jezičnog standarda i zajedničkog književnog kanona, profilira ukus i stvara pojam estetskog. Jednako kao i zamišljeni nacionalni identitet i književni je kanon zamišljan kao nadregionalna, nacionalna, ali i, u krajnjoj svrsi, nadnacionalna općeljudska kategorija. Estetsko načelo na kojemu počiva, predstavljeno kao univerzalno: općeljudsko i svevremeno, zapravo je, kako će se vidjeti, historijski uvjetovano – dakle, vremenito. Radi toga će rad na kanonu biti izvorom prijepora, jednako u vrijeme zasnivanja književnog polja, kao i u vrijeme njegove sve izvjesnije autonomizacije. Proces odvajanja književnog polja od drugih društvenih područja, uspostavljanje dominantnog estetskog načela i isključivanje nepripadajućih autora i ostvarenja bit će, u središnjem poglavlju, razmotreno kroz nekoliko očišta. Sam pojam književnosti je, kako će se vidjeti, postupno od pismenosti u najširem smislu riječi sveden na pojam lijepe književnosti, napisane po pravilima estetike i ukusa, čime je zadovoljen prvi uvjet

uspostavljanja institucije književnosti kakvu danas znamo. Ona je kroz devetnaesto stoljeće definirana svojim odnosom prema ne-književnom i ne-estetskom: onom što je determinirano praktičnom svrhom, “trivijalnom” i “niskom”. Status književnog djela koji je tom razdiobom impliciran, kao i status pojedinih književnih žanrova, uvelike će utjecati na selekciju u izboru kanona. Ipak, središnja je instanca književnog života u ovo vrijeme autor. Pojam je autora, kako će se vidjeti, ovisan o tada dominantnom humanističkom konceptu subjekta, stvoren zahvaljujući široko zasnovanoj “sekundarnoj” literaturi. U tom smislu, presudno je definiran kroz književne povijesti, teorije i poetike, usporedna čitanja, antologije, filološka istraživanja, biografije i bibliografije, kao i pojmove imaginacije, originalnosti, kreativnosti i stila. Kao i pojam genija, i ovaj pojam, prema Bourdieu⁷, premješta pozornost s procesa stvaranja i autorizacije tekstova, procesa u kojem sudjeluju mnogobrojni faktori, pojedinci i institucije, na sam proizvod – djelo. Vrijedno djelo se time pokazuje središnjim i nepatvorenim, a mehanizmi njegove proizvodnje, održavanja i autorizacije ostaju skriveni. Upravo se od tih skrivenih instanci, obrnutim postupkom od njihova skrivanja, polazi u ovom radu koji će upozoriti kako su instance čitatelja, onih “običnih”, kao i onih autoriziranih, zadužene za promicanje i održavanje onoga što se obično naziva “smisao”, “značenje” ili vrijednost djela. Djelovanje urednika časopisa, izdavača, kritičara, povjesničara i čitatelja u najširem značenju riječi pokazuje kako je zapravo teško govoriti o centraliziranju autorizacijske moći. Ona nije linearna ni institucionalno determinirana, već radije difuzna i sveprisutna, kako je ustvrdio Michel Foucault (1994: 65-66). Moć, stoga, nije “skup institucija i aparata koji jamče podčinjenost građana” niti “opći sistem vladavine što je neki element ili grupa provode nad drugima i čije bi djelovanje, uzastopnim širenjem zahvaćalo cijelo društveno tijelo.

---

⁷ U dativu “Bourdieuu” je, ovdje i dalje u tekstu, zbog grafičkih razloga, pisano samo jedno “u”.

(...) Čini mi se da pod moći ponajprije valja razumjeti mnoštvo odnosa snaga koji su imanentni području u kojem se očituju i tvore njegovu organizaciju; igru koja ih putem neprestanih borbi i sučeljavanja preobražava, jača i obrće; oslonce što ih ti odnosi snaga nalaze jedni u drugima tako da stvaraju lanac ili sistem ili pak raskorake, proturječja što ih međusobno razdvajaju; napokon strategije u kojima oni postaju djelatni, a čiji se opći obrazac ili institucionalna kristalizacija utjelovljuju u državnim aparatima, u formuliranju zakona, u društvenoj hegemoniji. Uvjet mogućnosti moći (...) ne treba tražiti u prvotnom postojanju neke središnje točke, u nekom jedinstvenom žarištu suvereniteta iz kojeg bi zračili izvedeni i srodni oblici; taj uvjet je pokretno postolje odnosa snaga koje neprestano, svojom nejednakošću, dovode do stanja moći, no uvijek ograničenih i nepostojanih. Sveprisutnost moći; nipošto stoga što bi ona imala povlasticu da sve sabere pod svoje nepobitno jedinstvo, već stoga što se ona događa u svakom trenutku, na svakoj točki ili pak u svakom međuodnosu dviju točaka. Moć je posvuda; to ne znači da ona sve obuhvaća, već da odasvud dolazi.”

Društvenu hegemoniju, kao ni pripadajući učinak kanona ili estetike, ne bi, stoga, trebalo shvatiti kao pravocrtan iskaz moći dominantne skupine ili institucija, već kao materijalizaciju, utjelovljenje ili “institucionalnu kristalizaciju” perzistentnih a neuhvatljivih i sveprisutnih oblika moći. U tom smislu ne treba isključiti ni perspektivu kroz koju se stabilizacija relativne autonomije književnosti, kao i hijerarhizacija na kojoj počiva tako zamišljena institucija, vide kao podržavanje vertikalno slabo propusne društvene stratifikacije. Kroz nju opstaju prevladavajuće norme, vrijednosti i uzusi, a književnost biva percipirana kao jedan od hegemonijskih mehanizama države (društva). S druge strane, kako otkrivaju neka čitanja popularne kulture i tzv. “ženskog pisanja/čitanja” (Janice Radway), društveno podređeni, isključeni ili asimilirani Drugi pronalaze svoj način otpora, opstanka i/ili subverzije.

Treće poglavlje nudi svojevrsnu sintezu prethodno izloženog proučavanja kanona kroz književnu periodiku, izdvajajući i proširujući otvorena pitanja. U tom je smislu časopisna praksa ograničavanja (Brešić, 2005: 36) u odnosu na pripadajući segment društvenog ili kulturnog polja usporediva s načelima izbornosti i reprezentativnosti kojima je vođen rad na stvaranju književnog kanona. Simbolička vrijednost književnog teksta sumjerljiva je, pritom, njegovu kolektivnom (nacionalnom) značenju. Kanon je tako način legitimiranja nacije, njezina predstavljачka snaga i glas u “koncertu naroda” (Franjo Marković).

Sam proces historizacije postupka kojim nastaju i književni kanon i sama instanca autora: stvaratelja, genija – razotkriva vlastita polazišta, mehanizme i rezultate. Zbog toga se može reći da proces koji ovdje pratimo zapravo počiva na pretpostavkama koje su oprečne onima na kojima počiva inherentna istraživačka metodologija. Drugim riječima, ovdje se ponajprije polazi od historijske uvjetovanosti procesa koji se prate, a koji se sami predstavljaju danima i neuvjetovanima. Estetska mjerila, književni kanon i (genijalni, izvorni) stvaratelj su instance na kojima je građena institucija nacionalne i svjetske književnosti. One su predstavljane kao trajne, zadane i neupitne i na njima je, sve do kraja dvadesetog stoljeća, barem kad je riječ o domaćoj historiografiji, počivalo i proučavanje književnosti čime je, zapravo, nastala “slijepa pjega” koja je iz imanentnog esteticizma otežavala sagledavanje upravo kroz XIX. stoljeće rubnih, ali, kako će se pokazati, trajnih estetskih učinaka na oblikovanje autonomnoga književnog polja. Književnopovijesni pregledi kao i interpretacije pojedinih djela bili su primarno okrenuti autorskim ostvarenjima i koliko-toliko estetski dovršenim prinosima, pri čemu se nastojalo jasno odvojiti “ideološko” (političko) i “diletantsko” od “novog”, “svježeg” i “književnog”, a svaka se “siva” zona “između politike i estetike” dovlačila jednoj ili drugoj strani.

S druge strane, sagledamo li proces autonomizacije književnog polja iz perspektive njegove historijski povratne i relativne

autonomije od drugih društvenih područja, ekonomije, politike, pedagogije, religije..., zadržavamo “analitičku snagu koju pruža ta distinkcija” (Derrida, 2002: 202), ali pritom otvaramo prostor za promišljanje procesualnosti i međuuvjetovanosti ovih pojmova. Time spomenuta “siva zona” između ideološkog i estetskog prestaje biti traumatičnim mjestom vlastite (“nezrele”, za “europskim” književnostima zaostale) književne povijesti. Sama se književna povijest, upućuje Roland Barthes (2002: 51-198), ispravno shvaćena i provođena, treba pozabaviti istraživanjem književnih funkcija – proizvodnje, komunikacije i potrošnje, kao i društvenim uvjetima kojima su određene. Drugim riječima, književna je povijest moguća tek ako postane sociološka, ako se pozabavi djelovanjem i institucijama, a ne pojedincima, čime proučavanje književnosti postaje proučavanje tehnika, pravila, običaja i kolektivnih mentaliteta (Bennett, 1995: 3-4). S druge strane i istodobno, književno ne svodimo na političko ili ekonomsko, već unutar ekonomski i politički uvjetovanih procesa pratimo nastanak specifičnih književnih načina stvaranja značenja. Pri tome se izdvajaju mehanizmi koji su odlučujući za “institucionalizaciju subjektiviteta” na kojem počiva književnost, a koji su vidljivi u praksama pisanja, čitanja, prevođenja i vrednovanja književnosti.